

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XXIV. De variis priscorum sacerdotum sive sapientum generibus; de auctoritate, ac disciplinis eorum: item de nomine apud Germanos.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

forem, æternum illum THEVTH; cujus nomen Græci fecêre Ζεύς, Persæ Ὁ ρομάζης. Atque hæc causa fuit, cur omnes illustres legum conditores, inventionem earum in Deum referrent, quem alius alio, pro ratione patriæ lingvæ, adpellavit nomine. Ad disciplinas autem quod attinet, quas gentium professi sunt sacerdotes; quemadmodum perpetuus ille humani generis hostis Saranas primùm pro veri Dei veneratione falsorum numinum cultum discipulis suis subjecit; sic postea etiam ubique τὰ κατὰ τοῖς ἀρχαῖοις permiscuit; ut ex magorum theologiâ refert Plutarchus, in libro de Iside, unde natæ sunt ineptissimæ illæ pessimæque superstitiones, simulque artes abominandæ, quas vulgò *magicas* vocamus, seu veriùs *veneficas*: quarum omni ævo peritissimos fuisse omnium gentium (Dei populum

10 excipio) sacerdotes, ex auctorum lectione discō.

Ab ADAMO igitur, omnium mortalium primo, per longam sæculorum seriem, quemadmodum ad alias genteis, sic ad CELTAS nostros tum sacerdotium, tum dictæ divinarum juxtâ & humanarum rerum scientiæ promanaverunt: quas unis adscribit sacerdotibus sive druidibus Cæsar, loco supra citato. Ceterum hæc scientiæ, unâ cum falsorum numinum sacerdotio, eâdem ratione aquarum eluvionem in arcâ Noachi trajecerunt, quâ & ipsa numinum veneratio; de quâ postea dicitur.

CAPUT XXIV.

De variis priscorum sacerdotum, sive sapientum generibus; de auctoritate, ac disciplinis eorum: item de nomine apud Germanos.

20

OSTENSA hætenus Celticorum sacerdotum origine, ordo rerum poscere videtur, uti de munere eorum ac disciplinis proximo loco dicatur.

Priscis illis sæculis apud omnes terrarum orbis genteis penes unos sacerdotibus omnem tam divinæ quàm naturalis moralisque philosophiæ fuisse tractationem, superiori capite dictum est. hoc igitur liquidis nunc probetur auctorum testimoniis. De Aegyptiis Strabo, lib. XVII: οἱ ἡ ἱερῆς ἔ φιλοσοφίαν ἔσκον, ἔ ἀστρονομίαν, ἐμιλητῆ τὴ βᾶσιλέων ἦσαν. id est: *Sacerdotes philosophiam quoque exercebant, & astronomiam: cumque regibus versabantur.* Diogenes Laërtius, lib. IX, de Democrito Milesio; οὗτος, inquit, μάγων τῶν δῆκεσσι ἔ καλδαίων, περὶ ὧν τὰ πρὸ θεολογίας ἔ ἀστρολογίας ἐμάθεν, ἐπὶ πᾶσι ὧν. Id est: *Hic Magos quosdam atque Chaldeos audivit; à quibus & theologiam astrologiamque didicit; quin puer etiamdum esset.* Et exiguo post: τοῖς πρυμοσοφιστῆσι Φασὶ ἴνες συμμίξαι αὐτὸν ἐν Ἰνδία, ἔ εἰς διδοσίαν ἐλθεῖν. Id est: *Quidam etiam cum Gymnosophistis cum in Indiâ congressum atq; in Aethiopiâ pervenisse tradunt.* Idem hoc tradit Hesychius Illustrius, in libro de Philosophis. Vide Malchum in vitâ Pythagoræ. De Indis ac Persis Appianus, in fine lib. I de bellis civilibus: οἱ βραχμανῆς δοκῶσιν Ἰνδῶν εἶναι μεταβολοῖ, ἔ σοφοὶ, κατὰ Περσῶν οἱ μάγοι. id est: *Brachmanes habentur Indorum subtilissimi ac sapientissimi, sicut Persarum magi.* De iisdem Indorum sapientibus Strabo, lib. XV: Ἐφη δὲ αὐτοῖς ἔ τὸ πρὸ φύσιν πολλὰ ἐξέτασσι ἔ περὶ μαθημάτων ὄμβρων, ἀνχμῶν, ἔσων. hoc est: *Ait, multa eos de rerum naturâ, de signis imbrium, siccitatum; ac morborum disputare.* Atque ob hoc ipsum φιλοσοφῆς eos adpellat Strabo, eodem loco: Philostratus verò, in vitâ Apollonii, cum Appiano, σοφῆς. Hinc est illud Iarchæ, Indicorum brachmanum principis, seu præsulis, dictum ad Apollonium, quod Philostratus, lib. III, cap. VI, refert hujusmodi: Ερωτῶ, ἐπεὶ βάλῃ παρ' ἀνδρῶν ἔ ἡκέτι πάντα εἰδότες. hoc est: *Interroga, quidquid velis. ad viros enim venisti, qui cuncta sciunt.* Quin hodièque ejusdem simul gentis in oriente, simulque Africanorum Americanorumque sacerdotes, prædictas omnes profitentur scientias. Celtarum quoque olim druidas iis fuisse similes, mox infra ostendam. unde illud Melæ, lib. III, cap. II: *Habent tamen & facundiam suam magistrosque sapientia druidas. hi terra mundique magnitudinem & formam, motus cæli ac siderum, ac quid dii velint, sive profitentur.* Quos hic sapientia magistros, Diodorus, lib. V, φιλοσοφῆς vocat: additque: ἔδ' ἄνεπις ἐστὶ, μηδὲνα ἔσσιαν ποιεῖν ἀνδρῶν φιλοσοφῆς. id est: *absque philosopho nemini sacrum facere fas est.* Quod de Persarum quoque magis penè iisdem tradit verbis Herodotus lib. I: Ἄνεδ' ἔδ' ἄνη μάγῆς ἔ σοφὸ νόμου ἐστὶ ἔσσιας ποιεῖσθαι. id est: *Sine mago nullum sacrificium facere illis fas est.* Atque hinc Plinius, lib. XVI, cap. XLIV, Gallorum sacerdotibus, quos druidas illi vocabant, ipse adpellat magos: & lib. XXX, cap. I, eisdem artem magicam adscribit. cujus tamen maxima pars nihil aliud erat, quàm ἱεροργία, id est, sacrorum operatio, rerumque futurarum prædictio, teste Platone, in Alcibiade: cujus verba, jam antè citata, de pædagogis, Persarum regum filios erudientibus, hæc sunt: ἔν' ὁ εὐδὲ μάγειον τε διδάσκει, τὴν Σαρραῖστρον ἔ Ὁ ρομάζης, (ἐστὶ ἔ τὸ πρὸ θεῶν ἔρεσῶεῖα) διδάσκει δὲ ἔ τὰ βασιλικά.

hoc est: *Quorum unus magiam Zoroastris, Oromazis filii, docet; quæ est cultus deorum: idemque tradit instituta regia.* Idem ex Sotionis libris tradit Diogenes Laërtius, in proœmio, his verbis: τὴν ἡ μάγους Φασὶ πρὸ τῆς θεογονίας θεῶν διατελεῖσθαι, καὶ θυσίας ἔδωκεν ἢ καὶ μαυλικῶν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν. id est: *Magos tradunt deorum vacare cultui; precibusque & sacrificiis illis offerre: divinationem præterea, prædictionemque exercere.* Hinc igitur Aelianus, variat. historiar. lib. II, cap. XXXI, omnium gentium theologiam vocat *ᾠφίαν*. Strabo lib. VII, tradit, ὅτι τὰ παλαιὰν οἱ μάντις ἔμαζικῶν εἰργάζοντο. id est: *olim sacerdoteis, sive vateis, musicam quoque exercuisse.* Sed de universo hoc omnium gentium sapientum genere idem auctor, lib. XVI: τοῦτ' ἔστι δὲ ὁ ἄμφιαρεως, καὶ ὁ τροφῶν, καὶ ὁ ὀρφεὺς, ἔοικε μασαί, καὶ ὁ ᾠδὴ πρὸς Γέτας, θεὸς τῶν παλαιῶν, Σάμολξίς, Πυθαγόρης ἕως, καὶ ἄλλοι δὲ, ὁ τῶν βυβαλίς, θεοῦ Ἰνδοῦ καὶ πρὸς Πέρσας, καὶ μασοί, ἔνενομάντις, ἔστι οἱ λεγόμενοι λεκανομάντις, καὶ ὑδρομαντῆς. ᾠδὴ δὲ πρὸς Πέρσας οἱ Χαλδαῖοι. ᾠδὴ δὲ πρὸς Ἰνδοῦ οἱ γυμνοσοφισταί. ᾠδὴ δὲ πρὸς Ἰνδοῦ οἱ Χαλδαῖοι. ᾠδὴ δὲ πρὸς Ἰνδοῦ οἱ Τυρρηνικοὶ ἱεροκόμοι. τοῦτ' ἔστι ἕως καὶ ὁ μάσος, καὶ οἱ Διαδέξαστροι ἐκείνων. Hoc est: *Talis fuit Amphiarous, & Trophonius, & Orpheus, & Musæus, & apud Getas, deus olim quidem, Zamolxis Pythagoricus, nostrâ autem etate, qui Byrabille vaticinatur, Decaneus: & apud Bosphoranos Achaicus: apud Indos gymnosophista; apud Persas magi, & qui ex mortuorum umbris, & pelvibus, & aquis futura prædicunt: apud Assyrios Chaldaei; apud Romanos Hetrusci haruspices. ac talis ferè fuit & Moses, successoresque ejus.* Hinc Plinius, prædicto cap. I libri XXX, Mosis quoque *magices factionem* adscribit: credo ob eandem, quam impensissimè ille ex Dei præcepto descripsit, *ἰσχυρίας* sive *θεῶν θεογονίας*. quam. 20
quàm fortassis primum Plinius arripuit argumentum è miraculis, quæ coram Pharaone edidit Moses. Idem Plinius, eodem capite paullo antè, ita tradit: *Quamquam animadverto, summam literarum claritatem gloriamque ex cãscientiã antiquius, & penè semper petitam: certè Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato, ad hanc discendam navigavère; hanc reversi prædicavère; hanc in arcanis habuère.* In Aegyptum navigasse, auctor est, inter compluribus alios, Plutarchus, in libro de Iside. Hinc Lucanus etiam, lib. I II, Aegyptiorum theologiam adpellat *magicam*, in his versibus:

*Nondum flumines Memphis contexere biblos
Noverit: & saxis tantum, volucresque, feraque,
Sculptaque servabant magicas animalia lingvas.*

Sed tempus est, ad Celtarum sapientis transgredi. Cæsar, belli Gall. comment. VI, *In omni, inquit, Gallia eorum hominum, qui in aliquo sunt numero atque honore, genera sunt duo. & mox: de his duobus generibus alterum est druidum, alterum equitum. illi rebus divinis intersunt; sacrificia publica ac privata procurant; religiones interpretantur. ad hos magnus adolescentium numerus, disciplina causâ, concurrunt; magnoque in sunt apud eos honore. nam ferè de omnibus controversiis publicis privatisq; e constituunt; & si quod admissum facinus, si cades facta, si de hereditate, de finibus, controversia est, iidem decernunt, præmia panasque constituunt.* Cæsar equidem heic omne sapientum apud Gallos corpus ac *σύμμα* sub uno comprehendit *druidum* nomine: quod & Cicero, in primo de divinatione, fecisse videtur. *Et in Gallia, inquit, druides sunt. è quibus ipse Drustiacum Aeduum cognovit, qui & nature rationem, quam phy- 40
siologiam Græci adpellant, notam esse sibi profitebatur: & partim auguriis, partim conjecturâ, quæ essent futura, dicebat.* Diodorus tamen, Strabo, & Marcellinus, in tria universos distinguunt genera: quorum nomina *Bardi, Vates, & Druidæ.* Diodori verba, in libro V, sunt ista: Εἰσὶ δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ ποιητῶν μελῶν, ἕως Βάρδος ὀνομάζεσθαι. ἔστι δὲ καὶ ἑρμάνων ἑρμῶν ὁμοίων ἄδοντες ἕως ὑμνῶν, ἕως δὲ βλασφημιῶν. Φιλόσοφοι τὴν ἑστὶν εἰσι καὶ θεολογοὶ περὶ τῶν ἡμῶν ἡμῶν, ἕως Δρυΐδας ὀνομάζεσθαι. καὶ δὲ καὶ μάντις, ἡ δὲ ἡμῶν μετὰ τὴν ἀξιῶντες αὐτοῖς. ἔστι δὲ καὶ τῶν οἰωνοσκοπίας, καὶ καὶ τῶν ἱερῶν θυσιῶν τὰ μετὰ οὐρα περὶ λέγει, ἔστι πᾶν τὸ πλεῖστον ἔχειν ἱστίον. ἔστι δὲ αὐτοῖς εἰσι, μετὰ τὰ θυσιάων πλεῖστον αἰὲν φιλοσοφῶν. καὶ τῶν ἱματωρῶν τῶν θεῶν φύσεως, ὡς περὶ Ἰων ὀμοφῶν, τὰ χαλεπὰ πρὸς θεοῖς Φασὶ δὲν περὶ φέρην, καὶ καὶ τῶν οἰωνῶν δὲν τὰ κατὰ αἰτίαι. ἔστι μόνον δὲ ἐν τῶν εἰρηνοποιῶν καὶ πρὸς αὐτοῖς, ἀλλὰ ἔστι τῶν πολέμων τὰ πρὸς μάστιγι πείθει, καὶ πρὸς μετὰ τὴν ποιητικῶν, ἔστι μόνον οἱ φίλοι, ἀλλὰ καὶ 50
οἱ πλεῖστοι. πολλὰς εἰσι τῶν ἀγαθῶν ἀληθῶν ἀλλήλοις τῶν στραπέδων, καὶ πρὸς ξίφει ἀναπείθει, καὶ τῶν λόγων, εἰς τὸ μέγιστον εἰσι περὶ τῶν, πρὸς αὐτοῖς, ὡς περὶ Ἰων θεῶν κατὰ αἰτίαι.

Hoc est: *Sunt etiam apud eos carminum poeta, quos Bardos vocant. hi ad instrumenta, lyris non dissimilia, aliorum laudes, aliorum vituperationes decantant. Philosophi etiam quidam sunt, & theologi, eximio in honore habiti, quos Druidas appellant. Sunt & Vates magnæ apud eos existimationis. hi ab auspiciis & victimarum exstis de futuris prædicunt: omnemque plebem dicto audientem habent. Absque philosopho autem nemini sacrum facere fas est. per hos enim, ut divina nature conscios, & quasi colloquutores; gratiarum sacrificia diis offerenda, per hos internuntios bona*

ab iis expetenda censent, nec in pacis solummodo negotiis, sed etiam in bellis, his maxime, simulque melicis poetis auscultant, non modo amici, sed & hostes, hi inter adversas sæpe acies, dum strictis gladiis & protentis hastis inter se exercitus propinquant, in medium progressi, ac si feras incantamentis cicurarent, prælia dirimunt. Sic & Strabo, lib. IV: Παρ' ἀπασιν δὲ οἷς Ἰππικῶν γένια Φύλα τ' ἡμιωιδῶν Διὸς Φερέντως ἐστὶ Βάρδοι τε, καὶ Οὐάτις, καὶ Δρυΐδες. Βάρδοι ἰδὲ, ὁμνηταὶ καὶ ποιηταί. Οὐάτις δὲ, ἱεροποιοὶ καὶ Φυσιολόγοι. Δρυΐδες δὲ πρὸς τῇ Φυσιολογίᾳ καὶ τῶν ἡθικῶν Φιλοσοφίᾳ ἀσπᾶσι δίκαιοι (καὶ ἡ νομίμων), καὶ Διὸς τ' ἴσο περὶ τοῦ) πᾶς τε ἰδιωτικῆς κρίσεως, καὶ τῆς κοινῆς ὡς καὶ πολέμους διήτων πρότερον, καὶ ἀρχαῖα ἤθεος μέλλουσας ἐπαυοῦ τὰς δὲ Φωνικῆς δίκης μάλιστα τῆς ἐπιτιτραπίου δίκης ἐν ἡμῶν Δρυΐδων. HOC EST: Apud universos tria seve de hominum genera in singulari habentur honore; Bardæ, Vates, ac Druidæ.

- 10 Bardæ hymnos canunt, carminaque conficiunt. Vates sacra curant; naturamque rerum explicant. Druidæ, præter naturalium scientiam, etiam de moribus disputant, de horum justitiâ summam omnium est opinio. itaque & privata iis & publica judicia committuntur; ita uti etiam bella, jam aciebus congressuris, componant. his maxime judicia quoque de cadibus committuntur. ceterum sacra nulla sine druidis faciunt. Marcellinus, lib. XV: Per hoc loci, hominibus paulatim excultis, viguere studia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, Vates, & Druidas. Et Bardæ quidem fortia virorum illustrium facta heroicis composita versibus, cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt. Vates vero scrutantes summa & sublimia natura, pandere conabantur. Inter hos Druidæ ingenii celsiores, ut auctoritas Pythagoræ decrevit, sodalitiis astricte & consortiis, questionibus occultarum rerum altarium erecti sunt; & despectantes humana, pronuntiarunt animas immortales. In vulgatis equidem Marcellini exemplaribus legitur vox Eubages: Verum Vates legendum, disertissimis evincunt verbis Diodorus atque Strabo: quorum hic vocabulo, quod ab Romanis auctoribus acceperat, utitur Latino: ille idem Græcè interpretatur Μοῦσις.

Ex dictis igitur tribus sapientum generibus, DRUIDÆ, testibus Diodoro ac Marcellino, fuere theologæ, qui divinarum rerum occulta atque alta scrutantes, animas immortalis esse pronuntiabant. eosdem etiam physiologos, & ethicos, legumque peritos facit Strabo: & item sacrifico, idem auctor cum Diodoro. VATES Straboni ac Marcellino sunt physiologi; Diodoro etiam aruspices. iidem haud dubiè fuere & medici. Plinius lib. XXX, cap. I: Tiberii Cæsaris principatus sustulit Druidas Gallorum, & hoc genus vatum, medicorumque. Eosdem fuisse & astrologos puto. Cæsar, dicto comment. VI: Multa de sideribus atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine disputant. Mela, lib. III, cap. II: Terræ mundique magnitudinem & formam, motus cæli ac siderum scire profitentur. BARDI poetice ac musice, id est, componendis decantandisque carminibus operam dabant, simulque oratoriæ: quorum hoc ex Diodoro patet; qui Bardorum juxta atque Druidarum pervasionibus omnia tam domestica quam hostilia certamina composita fuisse tradit. confirmatque hanc sententiam de oratoriâ Mela, dicto capite, his verbis: Habent tamen & facundiam suam, magistrosque sapientiæ Druidas. Druidarum summam fuisse auctoritatem, ex eo intelligitur, quod omnium rerum judicia iis permittebantur. maximam tamen reverentiam obtinuisse Vateis, perspicitur ex Diodoro; qui πᾶν τὸ πλεῖστον ὑπήκουον ipsis fuisse testatur.

- 40 Consumile corpus doctorum apud Germanos quoque fuisse, partim ex iis, quæ suprâ ostensa sunt, patuit, partim infra manifestius patebit. Præter Vateis atque Druidas, habuisse eos & Bardos suos, id est, poetas, musicos, atque oratores, testantur carmina eorum. de quibus ita auctor noster, in libro de Germaniâ: Celebrant carminibus antiquis (quod unum apud illos memoria & annalium genus) Tuitionem deum, terrâ editum, & filium Mannum, originem gentis, conditoresque. Et annal. II: Arminius, abscedentibus Romanis, & pulso Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adversam habuit. petiturque armis, cum variâ fortunâ certaret, dolo propinquorum cecidit; liberator haud dubiè Germaniæ; & qui non primordia populi Romani, sicut alii reges ducesque, sed florentissimum imperium lacefferit: præliis ambiguus, bello non victus. septem & triginta annos vitæ, duodecim potentia explevit: caniturque adhuc barbaras apud gentes. Rerum tamen forensium curam, summamque reipublicæ administrationem, non sacerdotes, ut apud Gallos, sed magistratus, in id singulis pagis vicisque præpositi, sustinebant apud Germanos: quâ de re fusiùs infra suo loco dicetur. In ceteris rebus gerundis, simul rex simulque populus ex sacerdotis, qui forteis deorumque nutus explorabat, nutu pendebant. cujus reverentia multo regis, principis, magistratusque observantiâ major. nam & in bello & in pace, penes hunc unum omne erat jus coërcendi, verberandi, vincendi, graviusque puniendi; non quasi suâ auctoritate vel potestate; sed veluti diis imperantibus, quorum ille habebatur minister: ut ex auctore nostro cognoscere est, in libro de Germaniâ. Reges, inquit, ex nobilitate, duces ex virtute sumunt. Nec regibus infinita aut libera potestas; & duces exemplo potius, quam imperio, si promti, si conspicui, si ante aciem

agant, admiratione præsunt. ceterum neque animadvertere, neque vincire, neque verberare quidem, nisi sacerdotibus permissum: non quasi in pœnam, nec ducis jussu; sed velut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt. Et postea: Proprium gentis, equorum quoque præsagia ac monitus experiri. publicè aluntur iisdem nemoribus ac lucis, candidi, & nullo mortali opere contacti; quos pressos sacro cursu sacerdotes ac rex, vel princeps civitatis, comitantur, hinnitusque ac fremitus observant. nec ulli auspicio major fides, non solum apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes. se enim ministros deorum, illos conscios, putant. Ideò etiam in bellis præliisque dirimendis, ac pace conciliandâ, apud adversam juxtâ ac suorum aciem maxima eorum fuit auctoritas, summaque reverentia: quod de Gallorum sacerdotibus tradunt Diodorus, ac Strabo. quidpe, licet militia vacationem (quod de druidis narrat Cæsar) omniumque rerum habuerint ¹⁰ immunitatem; tamen ceu sacerdotes, unâ cum reliquâ civitate ac populo ad expeditiones proficiscebantur; auspicia ante prælia explicaturi, alia que administraturi sacra; & pœnas, quoties ratio postularer, delinquentibus irrogaturi: quibus de rebus plura infra; ubi de disciplina militari erit sermo. Nec tamen dubitaverim, in conciliis quoque Germanorum ac judiciis publicis adfuisse magistratui sacerdoteis, tamquàm juris interpreteis. In universum æstimanti, verum heic est in Germanis, quod de Slavis, Rugiam tunc colentibus insulam, testatur Helmoldus, lib. 1, c. vi: *Flaminem eos suum non minus quàm regem venerari.* & cap. xxxvii: *Majorem flaminis, quàm regis, venerationem apud ipsos esse.* & clariùs lib. 11, cap. xiii: *Regem apud eos modica æstimationis esse, comparatione flaminis, illum enim responsa perquirere, & eventus sortium explorare: illum ad nutum sortium, & porrò regem & populum ad illius nutum pendere.* Idem quidpe Marcellinus, lib. xxviii, de Burgundionibus, Germanicâ gente, tradit. *Apud hos inquit, generali nomine rex adpellatur Hendinos; & visu veteri, potestate depositâ remouetur, si sub eo fortuna titubaverit belli, vel segetum copiam negaverit terra: quemadmodum solent Aegyptii casus ejusmodi adsignare rectoribus. At sacerdos apud Burgundios omnium maximus vocatur Sinistus: & est perpetuus; obnoxius discriminibus nullis, ut reges. Atque his equidem antiquissimus omnium gentium mos: haud dubiè inde ortus, quod sacerdotes deorum scire voluntatem, eorumque jussu ad populum perferre credebantur: quod ex Diodori, Melæ, Taciti, & Helmoldi verbis, modò allatis, satis clarè perspectum. Sic Philostratus, in vitâ Apollonii, lib. 111, cap. 111, de Indorum brachmanibus: Ἰνδοὶ γὰρ δεδία-
 ριτὰς σφὲς μαῖλλον, ἢ τὸ σφῶν αὐτῶν βασιλεία ὅτι καὶ βασιλεὺς αὐτῶν, ὅφ' ὅτι ἐν τῇ χώρῃ, καθὲν πάντων, ἀλε-
 κτῖα πᾶσι αὐτῶν καὶ περὶ αὐτῶν, ἐρατῶν τῶνδε τῶν ἀδράων, ἀεὶ περὶ οἱ εἰς θεῶν πίμποντες. Id est: Indi multo magis sapi-
 enteis, quàm reges suos verentur. nam & ipse rex, sub quo terrarum quaque est, de omnibus rebus, di-
 cendis juxtâ ac gerendis, hos consulit, veluti qui ad oraculum mittunt. Strabo, lib. xvi, de oraculis
 agens: ταῦτα ὅπως ποτὶ ἀληθείας ἔχῃ, καθὲν γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιπεσεῖτο καὶ ἐκ νόμοιο καὶ ἀλλοῦ τῶν καὶ οἱ
 μάντεϊς ἐπιμῶντι, ὡς καὶ βασιλείας ἀξιοῦσθαι, ὡς καὶ τῶν θεῶν ἡμῖν ἐκφέροντες καθὲν ἀγαθὰ καὶ ἐπινοοῦσθαι
 ματῶν. Hoc est: Hac, ut ut vera sint, homines certè credebant, & legibus confirmabant. ideòque di-
 vinatorum in tanto habuerunt honore, ut etiam imperio dignarentur; quidpe qui deorum nobis jussa
 monitaque exponerent. Idem auctor, lib. 1, ex Polybii historiâ refert ista: Δαναὸν ἄνθρωπον τὸ ὄφρα
 πᾶσι ἐν Ἀργεὶ καθὲν δείξαι, Ἀργεῖα δὲ τῶν ἡλίου τὸ ὑπενωπίον τῶν ἕξτρα ὄφρα ὄφρα, μάντεϊς καὶ ἱεροσκοπιμένους,
 ἀποδείκνυσθαι βασιλείας. τῶν θ' ἱερέων τῶν Αἰγυπτίων καὶ Χαλδαίων, καὶ μάγους, σφίσι πᾶσι καθὲν φέροντες τῶν ἀλλῶν,
 ἡγεμονίας καὶ πμῆς τοῦ καὶ ἐν τῶν. Id est: Dananum, quod Argis aquatica instrumenta
 demonstrasset, & Atræum, quod solis cursum, cæli conversioni renitentis, docuisset, quum vates
 & aruspices essent, reges fuisse creatos. & ante ejus tempora, Aegyptiorum simul sacerdotibus, &
 Chaldeis, magisque, sapientiâ quâdam ceteros homines superantibus, honores & imperia fuisse delata.
 Cambysem, quum adversus Aegyptum bellum moveret, Patigithen magum regni vicarium reliquisse, auctor est Herodotus lib. 111. Aethiopus è sacerdotum numero reges sibi
 creasse, auctor est Diodorus, lib. 111. Idem auctor, eodem libro, de Meroë Nisi insulâ, in
 eadem Aethiopiâ, hæc narrat: κατὰ τὴν Μερὸν οἱ καθὲν πᾶσι τῶν θεῶν θεραπείας καὶ πμῆς καθὲν εἰσὶν
 ἱερεῖς, μεγίστων καὶ κυρωτάτων τῶν ἐξ ἡμετέρας, ἐπὶ δὲ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ αὐτῶν ἐλθόντων, πμῆς ἄγγελοι καθὲν τῶν βα-
 ριλείων, καὶ ἀλλοῖς ἀποθνήσκουσιν. τῶν γὰρ θεῶν αὐτῶν πᾶσι κεκορημαίνεσθαι, καὶ δεῖν τὸ πρὸς τὰ ματῶν ἀδυνατεῖν
 καθὲν θνητῶν φύσεως μηδαμῶς παραβλέψαι καὶ ἑτέρας δὲ ἀπὸ τῶν ἡμετέρας λόγους, εἰς ἀπλήθους διασείσθαι
 καθὲν ἀπὸ τῶν φύσεως, ἀρχαίαι μὲν καὶ δυσεξαλείπτω σαυηθεία σωθεῖσθαι ἡμετέρας, λόγον δὲ ἐκ ἡμετέρας τῶν ἐπινοοῦσθαι
 πᾶσι ἐκ ἀναγκαίως καθὲν τῶν ἡμετέρας. Hoc est: Quis in Meroë insulâ deorum cultus & honores admini-
 strant sacerdotes (ordo hic maximâ omnium pollet auctoritate) quando cumq; ipsis in mentem venerit,
 regem, missò nuntio, vitâ se abdicare jubent. oraculis enim deum hoc edici: nec fias esse, ab ullo mor-
 talium, quod dii jusserint, contemni. alias que præterea rationes adjiciunt, quas ingenium simplex,
 veterique ac perpetuo mori advesfactum, nec jussis non necessariis refragandi argumenta habens,
 facili credulitate admisit. Eamdem rem Strabo quoque narrat lib. xvii: addiditque, eosdem
 sacerdo-*

sacerdoteis alium regem in defuncti locum semper subrogasse. De Aegyptiorum sacerdotibus hæc etiam leguntur apud Diodorum, lib. 1: Τῆς ἡμετέρας ἀπείρας εἰς τρία μέρη διηρημένης, πλὴν μὲν πρῶτον ἔχει μερίδα τὸ σύστημα τῶν ἱερῶν, μέγιστος ἐκτετατῆς τυγχάνον τῶν πρῶτος ἑγχωροῖς, ἀπὸ τῆς πλὴν εἰς τὰς θεῶν δόξαι, ἔτι δὲ τὸ πλεῖστον σὺν τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐν παλαιότητι εἰς Φερεῶν. πλὴν ἡ δὲ τρίτη μὲν οἱ βασιλεῖς παρελήφασι εἰς ἀποσώδους. Id est: *Tota regio quum in tres partes divisa sit, primam sacerdotum corpus sibi vendicat: qui magnam apud incolas auctoritatem ac reverentiam obtinent, tum ob pietatem in deos, tum quod summam ex eruditione prudentiam ad rempublicam adferunt. secunda pars regibus cedit in vectigalia.*

- Sed præter jam dictos viros sacerdotibus, feminas quoque habuere Celtæ; maximè
 10 Germani nostri, eodem in munere, eandem reverentiâ, atque adeo in veneratione. De Britannis Solinus, cap. xxv: *Scientiam futurorum pariter viri ac femina ostentant.* De Gallis Melia, lib. III, cap. vi: *Sena insula in Britannico mari, Ofismicis adversa litoribus, Gallici numinis oraculo insignis est. cujus antistites, perpetuâ virginitate sanctæ, numero IX esse traduntur. Gallienas (lege, Galli Senas) vocant: putantque ingenii singularibus præditas: maria ac ventos concitare carminibus; sequere, in qua velint, animalia vertere; sanare, quæ apud alios insanabilia sunt; scire venturas; & predicere; sed non nisi dedita [operâ ad se] navigantibus, & in id tantum, ut se consularent, profectis.* De Germanis auctor noster, in libro de Germaniâ: *Memoria proditur, quasdam acies, inclinatas jam, & labantes, à feminis restitutas, constantiâ precum, & objectu peccatorum, & monstratâ comminus captivitate; quam longè impatientius feminarum suarum nomine iument; adeo, ut efficacius obligentur animi civitatum, quibus inter obsides puellæ quoque nobiles imperantur. Inesse quin etiam sanctum aliquid & providum putant. nec aut consilia eorum aspernantur, aut responsa negligunt. Vidimus sub divo Vespasiano Velledam, diu apud plerosque numinis loco habitam. sed & olim Auriniam, & complureis alias venerati sunt; non adulatione, nec tamquam facerent deas.* Dio, lib. LXVII: *Μάσθου ὁ Μαρκομανῶν βασιλεὺς, ἡ Γαῖνα παρῆν, (ὡς δὲ μὲν πλὴν βελήδων ἐν κελύφῃ θεῶν) ἠλθον πρὸς τὸ Δομιτιανόν.* id est: *Masjus, Marcomannorum rex, & Ganna virgo (ea post Velledam in Germaniâ vates oracula reddebat) Domitianum adierunt. Hæc igitur feminæ fatidicæ & ipsæ, quemadmodum sacerdotes viri, aut domi responsa dabant, aut unâ cum exercitu, suæ quæque civitatis, in expeditionem profectæ, in castris vaticinabantur. Earum, quæ domi responsa dabant, exemplum est in dictâ Velledâ. de quâ auctor noster, in historiâ. iv, Mumius Lupercus, inquit, legatus legionis, inter dona missus Velledæ. ea virgo nationis Bruçtera latè imperitabat; veterè apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicæ, & augefcente superstitione, arbitrantur deas. tuncque Velledæ auctoritas adolevit. nam prosperas Germanis res, & excidium legionum prædixerat. Nulli hoc bello contra Romanos in armis Bruçteri: ideoque nec Velledæ, horum five vates, five dea, in castris. testis huic rei luculentissimus, auctor noster, eodem libro infra. Tençterorum quidpe legatis Agrippincensibus super societate jungendâ respondentes, sic finiunt: *Arbitrum habebimus Civilem & Velledam, apud quos pacta sancientur.* subjungit auctor: *Sic lenitis Tençteris, legatis, ad Civilem & Velledam missi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippincensium perpetravere. Sed, coràm adire alloquique Velledam, negatum. arcebantur aspectu, quò venerationis plus inesset. ipsa editâ in turre:*
 40 *dilectus è propinquis consulta responsaque, ut internuntius numinis, portabat. At ne ex hoc loco suspiceris, Velledam cis Rhenum in Galliâ in exercitu Civilis tum egisse; infra, historiâ. v, Multâ luce, inquit auctor, reverti hostes captivis navibus, pratoriam trirremem flumine Luppia donum Velledæ traxere. nempe in Bruçterorum fincis: Luppia quidpe superior pars in Bruçteris fluebat; ut suo loco ostendetur. Ad eundem autem modum & Auriniam, & complureis illas alias, numinis loco, ante Velledam, & postea Gannam habuere, domi consilia responsaque reddentis. De vocabulo Auriniam, antequàm ad alia pergam, pauca quædam notare haud pigeat. Farnesianum exemplar habebat, *Fluriniam.* ex quo legendum *Aluriniam*, arbitratus est Lipsius: addiditque; *Quod, Jornandes mihi auctor, in rebus Gothicis, non propriam nomen, sed commune omnium sagarum fuisse.* Jornandis verba hæc sunt: *Filimer, rex Gothorum, reperit in populo suo quasdam magas mulieres, quas patrio sermone Aliorunas is ipse (credo legendum, gens ipsa) cognominat. Sed alia exemplaria habent *Alyrumnas.* pro quâ voce quidam legendum censent, *Alrunas*; quasi dicas *vetulas sagas*; ex *alt*, vetus; & *rune*, saga. Verùm, quia hodièque Germanorum quidam sagas vocant *alrunen*, sine *s*; erroris illud *Alrunen* plenum existimo. neque verò illi Germani *vetus* dicunt *alt*, sed *old*. At, quia commune id fuit olim omnium sagarum, nuncque etiam est, vocabulum; nequidquam apud Tacitum, pro *Auriniam*, legas *Aluriniam*, quidpe proprium peculiareque unius feminæ voluisse auctorem indicare nomen, non minùs in Auriniâ, quàm in Velledâ; nemini dubitare licet. Verùm de hoc satis. De cetero, tanta fuit dictæ Auriniæ, Velledæque, & Gannæ,
 50 & cete-***

& ceterarum fatidicarum veneratio, tanta reverentia, tantumque consiliorum earum responforumque obsequium; uti non modò consilia ac responsa quasi à diis dare, sed hoc ipso veluti imperitare suis gentibus viderentur Romanis. unde Tacitus, *latè Velledam imperitasse*, tradit: scilicet, non modò Bructeris, suæ nationi, in quâ genita erat; cujus equidem amplissimi fuere fines: sed & aliis gentibus conterminis. quæ tamen non imperia, sed consilia atque responsa, ceu à numine, sive numinis consciâ, petebant. Idem auctor, histor. v, Batavorum, rebellionem adversus Romanos pertaxorum, hæc, inter alia, refert verba: *Si dominorum electio; honestius principes Romanos, quam Germanorum feminas tolerari*. Adfixisse hæc de Germanarum feminarum imperio verba Batavis Germanis Tacitum, ut ferè solent historici in orationibus, vel ipse contra se satis apertè testatur, in quarto historiarum; ubi *10* *consulta responsaque à Velledâ, tamquam à numine, non veluti imperia à reginâ, petita fuisse memorat: item in libro de Germaniâ; ubi non imperia, aut iussa feminarum fatidicarum, sed consilia non aspernatos Germanos, & responsa non neglexisse tradit. Quin imò; eodem in libro, iis gentibus, quibus Velleda consulta responsaque dabat, summam, quod suo loco ostendetur, tribuit libertatem; magnamque reliquis: donec ad septentrionem progressus, de Svionibus, qui nunc vulgò dicuntur Svedi, Est apud illos, inquit, & opibus honos: eoque unus imperitat; nullis jam exceptionibus, non precario jure parendi. & mox: Svionibus Sitonum gentes continuantur. cetera similes, uno differunt, quòd femina dominatur. in tantum non modò à libertate, sed etiam à servitute degenerant.* Soli igitur Germanorum Sitones, qui nunc sunt Nor- *20* vagii, feminarum patiebantur imperia. reliquarum nationum femina fatidicæ consilia tantum responsaque consulentibus dabant: licebatque principibus ac magistratibus civitatum atque pagorum quidvis, etiam sine earum consilio, agere; modò totius civitatis vel pagi concilium decrevisset. nec magis femina fatidicæ gentibus suis imperitabant, quam prædicti viri sacerdotes: quorum tamen veneratio multo major, quam regum, principumve reverentia. Hoc tamen femina viris majores; quòd hi solum nuntii ac ministri deorum, illæ nonnumquam ipsius numinis dearumque loco habitæ sunt; si Romanis testibus credere dignum est. Atque hæc de iis feminis, quæ domi de rerum eventibus consulebantur.

De iis, quæ, unâ cum exercitu in expeditionem profectæ, in castris responsa dabant, futuraque prædicebant, exemplum est apud Strabonem, lib. vii; ubi hæc leguntur verba: *Ἐθὼς δὲ πρὸ κίμβρων διηγῆν) πρὸ τῶν ὄντων ταῖς γυναιξὶν αὐτῶν σὺς ἑαυτῶν καὶ περιελαβῶν παρὰ τῆς 30* *ἱερέας, πλιότερας, λείκειμονες, καρπισίνας ἐΦαθίδας ὅτι πεπονημέναι, ζῶσιν χαλκῶν ἔχασται, γυμνοπόδες.* Id est: *Morem Cimbris usitatum fuisse ferunt hujusmodi: Uxores ipsorum, quæ unâ cum viris in bellum proficiscebantur, fatidicæ quasdam comitatas fuisse sacerdotibus, capillo cano, candido vestitu, carbasinis amictas sagulis, quæ fibulis subnectebantur, cingulo aræo, nudis pedibus.* Sacra has curasse, deq; eventibus prædixisse, testatur in sequentibus continuo Strabo. responsa quoque consulenti exercitui, vel exercitus duci, reddidisse, auctor est Cæsar, belli Gall. comment. i. : *Quum ex captivis quæreret Cæsar, quamobrem Ariovistus prælio non decertaret, hanc reperiebat causam: Quòd apud Germanos ea consuetudo esset, ut matres familiâs eorum sortibus & vaticinationibus declararent, utrum prælium committi ex usu esset, nec ne. eas ita dicere: Non esse 40* *fas Germanos superare, si ante novam lunam prælio contenderent.* Reges has vocat *γυναικας* Plutarchus in Cæsare, id est, *feminas sacras.* non igitur ipsæ fuere matres familiâs, sive uxores Germanorum; sed has comitantes *περὶ αὐτῆς ἱερέας*, id est, *sacerdotes fatidicæ;* ut testatur Strabo, dicto loco. quamquam aliàs uxores quoque fuerint sacerdotes. nam Plutarchus, in libro de feminarum virtutibus, Cammam, Sinati, Asiaticorum Gallorum tetrarchæ, uxorem memorat Dianæ sacerdotem. Sed de munere, atque auctoritate sacerdotum hæc differuisse sufficiat.

De vocabulo, quo suos adpellaverint Germani sacerdotibus, nihil certi reperio. Gallis suos dictos fuisse *DRUIDAS*, præter jam citatos alii etiam testantur auctores. De hoc vocabulo ita Plinius, lib. xvi, cap. xlv: *Nihil habent Druidæ (ita suos Galli adpellant magos) visco, & arbore, in quâ gignatur (si modò sit robur) sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos. nec ulla 50* *sacra sine eâ fronde consciunt: ut inde adpellati quoque, interpretatione Græcâ, possint Druidæ videri.* Nam Græcis robur, sive quercus, dicitur *δρῦς*. Hoc sanè argumentum haud leve; utique quum Gallis Græca lingua, ut suprâ cap. III ostensum, haud rarò in usu. Verum, si benè excutias, lubrica tantum erit, ac nimium fallax conjectura. Druidæ namque non Græcâ, sed Celticâ lingvâ, in disciplinâ suâ usi sunt: nec literis eam, ut cetera, sed memoriæ per patria carmina mandaverunt; ut mox ostendetur: multique inter eos fuerunt, qui Græcam linguam profus ignorabant; in quorum numero fuit Divitiacus, Hedduorum princeps; teste Cæsare, belli Gall. comment. i. Celticum igitur haud dubiè ab *initio*

initio ordini suo dedere vocabulum. nec probabile fit, abjecto antiquissimo dignitatis nomine, quo etiam antè, quàm Græci Massilienses in Galliam pervenerunt, usi inter se fuerant, novam eos voluisse ex peregrinâ hospitem linguâ adsumere adpellationem. Nec est, quod quibusdam suspicari libet, non ipsos Gallos, sed Græcos tantum auctores vocabulo Græco adpellasse illorum sapientis. disertâ enim Plinii sunt verba; *Ita suos adpellant magos.* quod & Diodorus attestatur. Alfricus quidam, in glossario Saxonicolatino, auctor est, Saxonas in Britannia *magum* suâ linguâ vocasse DR Y. Verum neque ex hoc satis certum, ex Germaniâ id secum Saxonas attulerint, an verò in Britannia demum adsumserint, nam, in Britannia jam antè existisse, uti credam, Cæsaris me inducunt verba, belli Gall. comment. VI perscripta: *Disciplina in Britannia reperta; atque inde in Galliam translata esse existimatur. & nunc, qui diligentius eam rem cognoscere volunt, plerumque illo, discendi causâ, proficiscuntur.* Et Bardorum quoque nomen tunc temporis illic fuisse, hodiernus docet usus. nam etiam nunc id genus hominum patrio sermone Wallis, id est, veterum Britannorum progeniei, vocantur *bardes*. At non Britannicâ, quæ etiam tum integra exstabat; sed suâ linguâ Saxonas adpellasse *magum dry*, disertè adseverat Alfricus. Certè, si Diogeni Laërtio credere fas est, non minus Germani, quàm Galli, sacerdotibus sive sapientibus suos adpellarunt DRVIDAS. Verba ejus, in proœmio, hæc sunt: *παρὰ τὴν κελπίαν καὶ Γαλάταις ὄντων καλαμάρης Δρυΐδας, καὶ σερνοβίους εἶναι Φασι.* id est; *Apud Germanos quoque atque Gallos esse ajunt, qui Druidæ adpellantur, id est, divina humanaque philosophia periti, religionumque curatores.*

20 Verterat interpres, apud Celtas sive Gallos: quasi unam hæc eandemque intellexisset auctor nationem. quâ in re vehementer ab illo erratum; quum Germanos per κελπίαν intellexerit auctor, Gallos verò per Γαλάταις; ut supra cap. II ostensum. Verum igitur fuerit testimonium Alfrici, Saxonicâ linguâ *magum* dictum fuisse ΔΡΥ. quod vocabulum merè Celticum tam Germanis quàm Gallis commune. Græci id formatunt ab initio Δρυΐς, Δρυΐδος. unde etiam Cæsari per tertiam declinationem formatur, *Druides, Druidum, Druidibus;* ut & Ciceroni. Posteriores auctores Græci fecerunt Δρυΐδας, Δρυΐδῶν; & Latini *Druidæ, Druidarum.* Sunt equidem, qui hoc vocabulum idem esse volunt, quod in antiquo Germanorum sermone legitur *Druchtin, & Druhtin,* item *Truchtin, & Trughtin;* significatque *dominum.* verum, quare eo sacerdotibus suis adpellare voluerint Germani vel Galli, rationem

30 satis sanam haud invenio; quando ipsum Deum ubique, quod equidem meminerim, eo adfecerunt. Certiora sanè de eo haud reperio. hæc igitur dicta sufficiant.

De disciplinâ nunc Druidum dicendum est. Cæsar, in prædicto comment. VI, ostendit, infinitum eorum fuisse in Galliâ numerum. *Druides, inquit, à bello abesse consueverunt; neque tributa unâ cum reliquis pendunt; militia vacationem, omniumque rerum habent immunitatem. Tantis excitati præmiis, & suâ sponte multi in disciplinam veniunt, & à propinquis parentibusque mittuntur.* Strabo, lib. IV, de iisdem Druidibus ita: *ὅταν τε φορὰ τῶν ἡ, φορὰν καὶ χῶρος νομίζουσι ὑπαρχειν.* id est; *Quumque horum multus est proventus, agrorum quoque fertilitatem consequi putant.* Eundem morem, eandemque opinionem apud reliquos fuisse Celtas, maximè verò apud nostros Germanos, minimè dubitandum est. nam præter Celtas,

40 alias quoque genteis sacrorum hominum multitudine abundantiaque gavisas fuisse, patet ex veterum auctorum monumentis. Hujusmodi igitur præcūm Germanorum fuere scholæ; hujusmodi juventutis eruditio; nempe apud sacerdotibus: ubi nulli erudiebantur, nisi quibus sacrorum arcana committi fas erat; quod mox patebit.

Non ex plebe, ne ex ingenuis quidem, sed ex primâ nobilitate fuisse eos, qui ad sapientiæ arcana, futuraque sacerdotia admittebantur, ostendit Mela, lib. III, cap. II. *Docent multa, inquit, nobilissimos gentis, clam, & diu, vicenis annis.* Rectè equidem, ac prudenter: horum quidpe summa postea futura erat in reliquos auctoritas: quæ minus ritè plebeiis conveniebat hominibus. Exemplum hujus rei est in Divitiaco, Aeduorum principe; cujus passim in commentariis suis, de bello Gallico, meminit Cæsar: de quo etiam verba Ciceronis supra adducta sunt. Atque hoc quoque ex vetustissimo omnium simul gentium more. De Persis Cicero, ibidem: *Nec quisquam rex Persarum potest esse, qui non antè magorum disciplinam scientiamque perceperit.* Apud Indos quoque, gentium nostri orbis versùs orientem postremos, regum filii à Brachmanibus & olim instituebantur; teste Philostrato in vita Apollonii, lib. II: & nunc etiam instituuntur tam sacrâ arcanâque disciplinâ, quàm profanis artibus. De Iaponiis quoque, insulanâ ad Indias gente, ita tradit Franciscus Saverius, in epistolâ: *Bonzi sacerdotes, permultos habent in cænobis filios optimatum, instituendos literis.* In Epiro adeo omnes plebei à sacrarum rerum administratione arcebantur, ut etiam apud Oriem solis ovis sacras, noctu stabulanteis in antro, custodiebant *ἀνδρες δερασημένοι οἱ πλάτω*

πλάτω τε καὶ γένει δοκιμώτατοι τ' ἀστῶν id est; *viri delecti ex civibus opibus & genere splendidissimi*; teste Herodoto, in lib. ix. Dionysius Halicarnassensis, lib. ii, inter alia priscum regum Romanorum munia primum fuisse tradit τὸ ἱερῶν καὶ θυσιῶν ἡραμονίαν ἔχειν, καὶ πᾶντα δι' ἐκείνων περᾶν ἡεῖσθαι καὶ πρὸς αὐτῶν θεῶν ὄσια. id est: *ut sacrorum & sacrificiorum penes eos esset principatus, perque eos gereretur quidquid ad colendos deos pertinet.* Hinc postea etiam quum regium imperium cum Tarquinio Superbo urbe expulsum esset; Reges tamen *sacrorum* perpetuo creati fuerunt; iique ex nobilissimis familiis ac principum filii. Cicero, prædicto lib. i de divinatione: *Omnino apud veteres, qui rerum potiebantur, iidem auguria tenebant. ut enim sapere, sic divinare regale ducebant: ut testis est nostra civitas; in qua & reges augures, & postea privati, eodem sacerdotio præditi rem publicam religionum auctoritate rexerunt.* Idem de Spartanis Hero. 10
 dotus, lib. vi: Γερεᾶ τε δὴ τῆδε πῖσι βασιλεῦσι Σπυρτηνῶν δαδῶκα (ἱεροσωτίας δ' ἴο, Διὸς τε Λακεδαιμόνιο, καὶ Διὸς Οὐρανίου. id est: *Dignationes regibus suis hæc tribuerunt Spartani; duo sacerdotia, Iovis Lacedæmonii, & Iovis Cælestis.* De Aegyptiis Plutarchus, in libro de Iside: οἱ ἦ βασιλεῖς μετρητῶν ἐπινοῶν ἐκ τῶν ἱερῶν ἡραμμάτων, ὡς Ἐκατοῦ (ἰσόρηκεν, ἱερεῖς οἴσιν. hoc est: *Reges, ex sacrarum literarum præscripto, certâ mensurâ vinum bibebant, ut tradit Hecataus; quia & ipsi sacerdotes erant.* Et postea: οἱ ἦ βασιλεῖς ἀπεικονίζοντο μὲν ἐκ τῶν ἱερῶν ἢ τῶν μαζέμων, τῶ μὲν δὲ αἰθρίας, τῶ δὲ Ἀφροδίτας γένους ἀξίωμα καὶ ἡμῶν ἐχούσι. ὁ ἦ ἐκ μαζέμων καταδεικνύμενος δ' ἴσθις ἐστὶν οἱ ἱερεῶν, καὶ μετέχει τῆς Φιλοσοφίας. Hoc est: *Reges aut è sacerdotibus, aut è bellicosis legebantur: quorum verò è bellicosis creabatur rex, statim se sacerdotibus dabat; philosophiæq; seibat particeps.* De Aethiopicis 20
 Diodorus, lib. iii: οἱ ἦ ἱερεῖς ἐξ αὐτῶν αὐτῶν ἀρίστους προεμελέον. ἐκ δὲ τῶν κατελεχθέντων ὃν αὐτῶν θεὸς καμάζων μετὰ πᾶσι συνήθειαν περιφερόμενος λάβει, τῶν τὸ πλεῖστον αἰρεῖται βασιλεῖα. id est: *Sacerdotes ex ordine suo optimos quosque secernunt, quemcumque delectorum deus commessabundus pro more circumductus adprehenderit, hunc populus regem creat.* De Cappadocibus Strabo, lib. xi: καὶ ἐστὶν ὁ ἱερεὺς δὲ πρὸς καὶ ἡμῶν τῆς Καππαδοκίας μετὰ τῆς βασιλείας ὡς δὲ τῆς πᾶσι τὸ πλεῖστον αὐτῶν γένους ἦσαν οἱ ἱερεῖς πῖσι βασιλεῦσιν. hoc est: *Estque sacerdos in summo, secundum regem, honore Cappadocibus, adeoque ex eodem plerumque genere erant sacerdotes cum regibus.* Moses quoque, in libro geneleos, cap. xiv, vers. xvii: Melchisedecum tradit regem simul Salemi, simulque Dei cellissimi sacerdotem; cumque Abrahami ævo.

Loca, in quibus Gallorum Druidæ, veluti ἐν πῖσι παιδωταρῶσι, ad docendam, exercendāque theologiam philosophiamque, conveniebant, ostendit idem Mela. *Docent, inquit, multa nobilissimos gentis clam, & diu, vicenis annis, in specu, aut in aditis saltibus.* Cum quo consentit Lucanus, lib. i:

—Nemora alta remotis

Incolitis lucis.

Hoc quoque haud dubiè ex antiquissimâ gentium consuetudine. nam hodièque idem fit in plerisque Americanis nationibus: & de priscis Indorum theologis philosophisque Strabo, lib. xv, ex Megasthenis scriptis sic memorat: Διατεθειμένοι ἦσαν φιλοσόφους ἐν αἰσὶ πρὸς τῆς πόλεως, ἢ πρὸς περὶ βόλῃ συμμέτρῳ, λιτῶς ζῶντας ἐν σιβάσι, καὶ ἰσορρογῶν. hoc est: *philosophos istos ante urbem in luco degere, intra mediocrem ambitum, quo cinguntur, frugaliter viventes, super 40
 toris ac pellibus.*

Quid præcipuè Gallorum docuerint Druidæ, jam antè ex Cæsaris ostensum est commentario v: *cujus verba hæc fuere; In primis hoc volunt persuadere; Non interire animas; sed ab aliis, post mortem, transire ad alios: atque hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto. multa præterea de sideribus atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum naturâ, de deorum immortalium vi ac potestate disputant, & juventuti transdunt.* Nempe, ut antè dictum, universæ philosophiæ, tam naturalis moralisque, quàm divinæ, scientia penes unos erat sacerdotibus, & quam illi erudiebant, nobilitatis juventutem. reliqui omnes harum rerum erant ignari. Sed de singulis, quæ Druidæ docuerunt, postea videbimus.

Modum docendi discendique adnotat idem Cæsar, ibidem. *Magnum, inquit, numerum versuum ediscere dicuntur. itaque nonnulli annos vicenos in disciplinâ permanent. neque fas esse existimant, ea literis mandare; quum in reliquis serè rebus publicis, privatisq; rationibus, Græcis literis utantur.* Græcas equidem literas Galli à Massiliensibus Græcis primum didicerunt; ut supra, cap. iii, ostensum. apud Germanos verò, non solum Cæsaris ævo, sed Trajani etiam in principatu literarum secreta viri pariter ac femine ignorabant; teste Tacito, in libro de Germaniâ. Itaque quidquid memoriæ mandare volebant, id carminibus componebant. unde etiam istud Taciti, sub initium dicti libri: *Celebrant carminibus antiquis* (quod

(quod unum apud illos memoria & annalium genus) TUITONEM deum, terrâ editum, & filium MANNUM, originem gentis, conditoresque. Ergo & ipsi Germanorum sacerdotes ac sapientes omnem suam disciplinam in carminibus sive versibus juventuti tradiderunt. Atque hoc etiam, quemadmodum alia, ex vetustissimo instituto, omnibus pariter gentibus observato. De gente Hispanicâ Turdulis ita Strabo, lib. III: οὗτοι ἔχουσιν ἡρωικὰ ἔπη καὶ παλαιὰ μνήμη ἔχουσιν καὶ συγγραμμάτων, καὶ ποιημάτων, καὶ νόμους ἐπιμέτρους ἐξακισβίων ἑταίρων, ὡς φαίνεται. id est: Hi grammaticâ utuntur; & antiquitatis monumenta habent conscripta, & poemata, ac leges metris inclusas, à sex, ut ajunt, annorum millibus. Idem auctor, lib. XII, Mazacenorum in Cappadociâ legum interpretem vocat νομοδόν, id est, legum decantatorem. De

10 Zoroastre, quem primum divinarum humanarumque scientiarum doctorem inter mortales fuisse supra ostendi, Hermippus apud Plinium, lib. xxx, cap. I, testis est, vicies centum millia versuum de philosophiâ cum condidisse. Diogenes Laërtius, in proemio: τὸν δὲ Λίνον πῆδα εἶναι Φασὶν Ἐρμῆ καὶ Μέρκῃ Οὐρανίας· ποιῆσαι δὲ θεομορονίαν, ἧλθεν δὲ σελῶν πείραν, καὶ καρπῶν ἡρώεος. τὰτα δὲ καὶ ποιημάτων ἴδε.

Ἦν ποτὶ τι χρόνον ἔτ' ἐν ᾧ ἅμα πάντ' ἐπεθύνη.

Id est: Linum Thebanum Mercurio Musâque Uraniâ genitum adfirmant. scripsisse autem mundi generationem; solis item & luna cursus, animalium & fructuum generationes. hoc autem operis sui fecit initium:

Tempus erat, quo cuncta simul sunt condita quondam.

20 Hunc Linum alii Apollinis faciunt filium. Unum, idemque numen fuisse Apollinem & Mercurium, idque verum illum æternumque Deum, omnium rerum conditorem, infrâ liquebit. Zoroastrem eundem esse Adamum, omnium mortalium primum, supra ostensum est. Unde haud leve argumentum, unum eundemque fuisse hominem, Zoroastrem ac Linum; qui de universâ mortalium philosophiâ, tam divinâ, quàm humanâ, carmina composuit. Nempe hinc est, quòd Lactantius, lib. VII, cap. XXII, poetas multo antiquiores ait esse, quàm historicos, & oratores, & cetera genera scriptorum: & libro V, cap. V; poetas multo priores fuisse, quàm philosophos; & ante natum sapientiæ nomen, pro sapientibus habitos. Herodotus lib. II: Ἔστι δὲ Αἰγυπτίῳ ὁ Λίνος καλεῖσθαι Μανέρος. Id est: Vocatur Linus Aegyptiorum lingua Maneros. Ceterum, rationes, cur philosophiam suam Druidæ literis non

30 mandarint, conjecit Cæsar ibidem. Id mihi, inquit, duabus de causis instituisse videntur: quòd neque disciplinam efferri velint; neque eos, qui discunt, literis confisos, minus memoria studere. quòd ferè plerisque accidit, ut presidio literarum, diligentiam in perdiscendo, ac memoriam remittant. Rationes sanè haud falsæ. nam disciplinam in vulgus efferre, planè nefas erat. ideoque apud omnes gentes strictissimo olim adigebantur atque etiam nunc apud barbaras nationes adiguntur sacramento sacris iniciandi, ne quid effutiant. Unde illud est Herodoti, in libro secundo, de Aegyptiorum theologiâ, quam apud illos perspexerat, narrantis: τὰ μὲν νῦν θεῶν τὰ ἀπρημάτων οἷα ἦενον, οὐκ εἶμι πεθῆναι ἐξηγήσασθαι ἔγω, ἢ πᾶσι νόμοις ἀντίων μουῶν νομιζόντων πάντας ἀνθρώπους ἴσον ἔχειν ὑπὲρ πάντων θεῶν. id est: Verum, quæ mihi de diis narrarunt, ea exponere vel scripto mandare non libet; nisi nomina eorum tantum: quòd idem de

40 illis omneis homines scire existimem. Sic & Prætextatus, sacrorum præsul, apud Macrobius, Saturnal. lib. I, cap. VII: Saturnaliorum originem illam mihi in medium proferre fas est; non quæ ad arcanam divinitatis naturam refertur; sed quæ aut fabulosis admixta differitur, aut à physicis in vulgus aperitur. nam occultas & mananteis ex veri fonte rationes ne in ipsis quidem sacris enarrari permittitur: sed, si quis illas assequitur, continere intra conscientiam tectus jubetur. Pausanias in Corinthiacis: τὸν δὲ ἐν πλεθῇ Μητρὸς Ὀπί Ἐρμῆ λεγόμενον καὶ τῷ κατὰ λόγον Πισαμένῳ καὶ λέγω. id est: Quæ cognita in Magna matris initiis mihi sunt de Mercurio & ariete, consulid reticeo. Lucianus, in libro de deâ Syriâ, ejusque templo: Ἰσορέοντι δὲ μοι ἐπίων πύρι, ὡς καὶ τῷ ἱερῷ ἐστὶ, πολλοὶ λόγοι ἐλέγχοιο, τῷ οἱ ἰσοροί, οἱ δὲ ἐμφανέες, οἱ δὲ κάρτε μυσθώδεις. id est: Inquirenti mihi de annis, quàm diu templum hoc durasset, multi sermones ferebantur: quorum alii erant sacri, alii

50 aperti ac plani, alii verò perquam fabulosi. Sacri dicebantur arcani illi. Vetus epigramma Græcum, εἰς Ἀπυλῆιον τὸ μᾶζον

Καὶ νεοῦς ἀφ' ἑρμῆ καὶ λαλίδος ὄργια μέλεις
 Ἀρετο παλαιῶν Ἀπυλῆϊος, ὅν τινα μύστω
 Αὐσονὸς ἀρήτη σφίσις ἀνεθρέψαν σπέρτω.
 Et intellectualis taciturna Latina orgia mense
 Colebar inquirens Apulejus, quem sacerdotem
 Ausonia arcane sapientiæ nutrivit Siren.

Franciscus quoque Saverius, ex ordine Jesuitarum, qui aliquamdiu in Indis egit, in epistolâ

P

quâdam

quâdam ita scribit de quodam juvene Brachmane: *Quum ambo simul essemus, arcana mihi quaedam commisit. Primum à ludi rectore hoc agi, ut, quos habiturus est auditores, jurejurando compellat, numquam se ea, quæ audituri sint, mysteria revelaturos. Idem Gallorum Druidas fecisse, patet è Cæsaris verbis, supra citatis. Mela etiam, prædicto lib. III, cap. II, auctor est, clam eos docuisse discipulos suos: unumq, solummodò ex iis, quæ præceperunt, in vulgus effluxisse: videlicet, ut forent ad bella meliores, æternas esse animas. Quibus consentiens Diogenes Laërtius, in proœmio, ita tradit de iisdem simul Druidis simulque de Indorum Brachmanibus:*

καὶ Φασι δὲ τὸν μὲν Γυμνοσοφιστῆς, καὶ Δρυΐδας αἰνιγματωδῶς δοπεθερησάμενος Φιλοσοφῆσαι, σέβει θεῶς, καὶ μηδὲν κακὸν δρᾶν, Ἐ ἀδρῆϊαν ἀσπᾶν. Hoc est: *Ajunt, Gymnosophistas & Druidas obscure ac per sententias philosophari: colendos scilicet deos, nihil mali faciendum, & exercendam fortitudinem.* 10

De Brachmanibus hoc etiam Strabo, lib. xv: *Ταῖς δὲ γυναιξὶ τῶν γαμετῶν μὴ συμφιλοσοφῆσαι. δὲν βραχμῶνας: εἰ μὲν μοχθηρὰ γίνωσθαι, ἵνα μὴ ἢ τῶν θεμετῶν ἐκφερομέναι εἰς δὲν βεβήλως: εἰ δὲ σωδῶσαι, μὴ κατὰλείπουν αὐτὰς. ἔδεται γὰρ, ἡδονῆς καὶ πόνου κατὰφρονεῖν, ὡς δὲ αὐτὰς ζῶης καὶ θανάτου, ἐξέλθῃ ὑφ' ἐπὶρω εἶναι. τοῦτων δὲ εἶναι τὸ σωδῶσαι, καὶ τὴν σωδῶσαι. Hoc est: Brachmanas cum uxoribus non philosophari; ne, si improba sint, aliquid, quod efferrī nefas sit, in profanos efferant; si probe, viros relinquant. nam qui voluptatem ac dolorem, vitamque & mortem æquè contemnat, eum alii subjectum esse nolle. hujusmodi autem esse probum, & probam.*

De Aegyptiis Plutarchus in libro de Iside: *Ὁ δὲ ἐκ μαχίμων δοπεδῶν, μὲν βασιλεὺς ὁ θεὸς ἐγίνετο τῶν ἱερῶν, καὶ μετᾴχε τῶν Φιλοσοφῶν, ὅτι κερκευδῆς τὰ πῆλα μύθοις καὶ λόγοις ἀμυδρῶς ἐμφάσας τῶν ἀληθείας ἐξαιφάσας ἐχέειν, ὡς ἀπὸ ἀμείλιχῆς καὶ ἀκαθάρτου αὐτοῦ, ποτὶ τῶν ἱερῶν τῶν σφίσιος ὁμοιωσάντων, ὡς αἰνιγματωδῶς σοφῶν τῶν θεολογῶν αὐτῶν ἐχέει. Id est: Qui autem è heliociosis creabatur rex, statim se sacerdotibus dabat, ac philosophia fiebat particeps, pleraque fabulis occultantis, ac sermonibus obscura veritatis indicta atque argumenta habentibus. quod sanè ipsi declarant, ante templa sphingas plerumque locantes: quo innuunt, suam rerum sacrarum doctrinam constare perplexâ & sub involucris latente sapientiâ. Atque hæc fuit Aegyptiorum sacerdotibus caufa sacras sive hieroglyphicas instituendi literas, quibus theologia eorum exprimebatur; quas vulgus non intelligebat. Ab initio nullas omnino iis fuisse literas, patet ex Phædro Platonis. cujus verba, quia hujus rei ostendere originem videntur, paullo pleniora huc adscribere haud pigeat. Socratem ita loquentem introducit: Ἡ κερκα τῶν, περὶ Νανκράτων τῶν Αἰγυπτῶν ἡμεῖς τῶν ἐκείνῶν παλαιῶν ἵνα θεῶν, ἔκαστος τῶν ἱερῶν, ὁ δὲ καλοδοσι 30 ἴεν: αὐτῶν δὲ ὄνομα τῶν δαίμωνι εἶναι οὐδὲν. τῶν δὲ πρῶτον δόξασαν τὴν καὶ λογισμὸν εἶναι, καὶ γεωμετρίαν, καὶ ἀστρονομίαν, ἐπὶ τῶν πηλείων τῶν καὶ κυβέων, καὶ δὲ καὶ γεωμετρία. βασιλεὺς δὲ αὐτῶν πῆ οὐτὸν Αἰγυπτῶν ὅλης θαμοῦ περὶ τῶν μεγάλων πῆ τῶν ἀνω τῶν, ὅτι εἰ ἄλλως Αἰγυπτῶν ὁ θεὸς καλοδοσι, καὶ τῶν ἄλλων ἄμματα. ὅτι τῶν ἱερῶν ὁ θεὸς, πῆς τῶν καὶ ἐπιδύξαι, καὶ ἐφῆ, δὲν ἀκαθάρτου πῆς ἄλλοις Αἰγυπτῶν: ὁ δὲ ἡρεπὴ ἵνα ἐκάστη ἐξ ἡφίλων. διεξίεντῶν, ὅτι καλῶς ἢ μὴ καλῶς δοκεῖ λέγειν, τὸ μὲν εἶπε, τὸ δὲ ἐπῆ. πῆλα μὲν δὲ περὶ ἐκάστης τῶν πῆς ἐπ' ἀμφοτέρω θαμοδὶ τῶν θεῶν λέγειται δοπεθῆσαι, ἂν λόγῳ πῆλὸς αὐτῶν εἶναι δὲ μὲν. ἐπῆ δὲ ὅτι πῆς γεωμετρίῃ ἢ. τῶν ἢ, ὡς βασιλεὺς, τὸ μᾶλλον, ἐφῆ ὁ θεὸς, σφωτῆρες Αἰγυπτῶν καὶ μνημοικῶτες παρέχει: μνήμης πῆ καὶ σοφίας φάρμακον εἶρη. ὁ δὲ εἶπεν. Ὁ τεχνικῶταίς θεῶν, ἀλλ' ἡμῶν τεκνῶν διωατῶν τῶν πῆς πῆς, ἀλλ' ὁ δὲ κερκα ἵνα ἔχει μῆσαν βλαβῆς τῶν ἐφελείας τῶν μέλλουσι γερῶν. καὶ νῦν σὺ πῆ ὡν γεωμετρίων, δὲ δῶν τῶν εἶναι εἶπε ἢ διωατῶν. τῶν γὰρ τῶν μῆσαν ἡμῶν ἐν ψυχῆς παρέχει, μνήμης ἀμελετήσια, ἀπὸ δὲ πῆς γεωθῆς ἐξῶθεν ἄπ' ἄλλοτερον τῶν, ὅτι εἶδοθεν αὐτῶν ὑφ' αὐτῶν αἰαμιμτοκοιδῶν. ἔκαστος μνήμης, ἀλλ' ἡμῶν τῶν φάρμακον εἶρη. σοφίας ἢ πῆς μᾶλλον δὲ ἔκαστος ἀλήθειαν πῆς: πολυήκοι γὰρ οἱ ἡμεῖς ἀπὸ διδαχῆς, πολυγνώμονες εἶναι δόξαν, ἀγνώμονες, ὡς δὲ τὸ πῆς, ὅτι, καὶ χαλεπῶν ξηθῶν, δόξαις φοι μῆσαν ἀπὸ σοφῶν. Hoc est: *Audivi equidem, circa Naucratin Aegypti, priscorum quemdam fuisse deorum, cui dicata sit avis, quam ibin vocant. deo autem ipsi nomen Theuth. hunc primum omnium numerum & numeri computationem invenisse, geometriamque & astronomiam, talorum alearumque ludos, & literas. Erat autem tunc totius Aegypti rex Thamus, in eminentissimâ amplissimâque urbe, quam Græci Aegyptias Thebas adpellant, denique ipsum Ammonem. ad hunc re- 50 gem Theuth profectus, artis ei demonstravit suas; dixitque, eas distribui deinceps ceteris Aegyptiis oportere. Verum ille, quæ cujusque utilitas foret, interrogavit. & ipso referente, quod benè dictum videbatur, probabat quidem; quod contrâ, vituperabat. Vbi multa de quâlibet arte in utramq, partem Thamus fertur Theuth ostendisse: quorum singula si enarrare pergamus, prolixior erit oratio. Quum verò ad literas descendissent: Disciplina hæc, inquit Theuth, ὁ rex, sapientiores & memoriâ promtiores Aegyptios faciet. memoria namque & sapientiæ remedium est id inventum. At ille, Ὁ artificiosissime Theuth, inquit, alius equidem ad artû opera fabricanda idoneus est, alius ad judicandum promptior, quid emolumentum damni ve sint utentibus allatura**

& tu

& tu literarum pater, propter benevolentiam contrarium, quam efficere valeant, adfirmasti. nam illarum usus, propter recordationis negligentiam, oblivionem in animis discipulorum pariet: quidpe qui, externis literarum consisti monumentis, res ipsas intus animo non revolvent. Quamobrem non memoria, sed monitionis remedium invenisti. Sapientie quoque opinionem potius quam veritatem discipulis tradis. nam, quum multa absque preceptoris doctrinâ perlegerint, multarum rerum periti vulgò, quum ignari sint, videbuntur. Consuetudine quoque & conversatione molestiores erunt, utpote qui non sapientiâ ipsâ sint præditi, sed opinione sapientie subornati. Egregia sanè ratio, quasi verò rex homo deo fuerit sapientior prudentiorque. Sic scilicet ubique in gentium theologiâ falsa veris, maximâ fabularum ἀπρία, admiscetur. Idem Plato in Philebo, de eo loquens, qui apud Aegyptios primus literas invenerit, Εἰ τίς τις θεός, inquit, εἴ τε καὶ θεῖος ἄνθρωπος ὡς λόγος ἐστὶν Αἰγύπτῳ, θεὸς πᾶσι τῶν γενέσθαι λέγων. id est: Sive deus aliquis, sive homo divinus, ut Aegyptii ferunt, Theuth quemdam fuisse hunc adfirmantes. Plutarchus, convivalium lib. ix, quaest. III, Mercurium ait apud Aegyptios literas invenisse. Cicero, de divinatione lib. II, Mercurium hunc ipsi Aegyptiis ait appellari Theuth. Ipsum esse verum aeternumque Deum, rerum cunctarum auctorem; *Thamum* verò *Adamum*; superiori capite ostensum est. Colligere igitur hinc liceat, ipsum Adamum, ut etiam tum, non θεὸν, sed θεῖον ἄνθρωπον, literarum quoque, inter alia, sibi reperisse formas; quemadmodum omnibus rebus nomina imposuit: de earumque usu Deum consuluisse: Deum verò improbasse, sive ob eas, quas Aegyptiorum adnotarunt sacerdotes, sive alias ob causas. Hinc postea mos ille ple-
 20 risque, etiam post natum Christum, gentibus, theologiam suam, omnemque adeò sapien-
 30 tiam, sine literarum praesidio, memoriae juniorum transdere. De omnibus Europæis dif-
 fertissimum est testimonium Aeliani, variar. histor. lib. VIII, cap. VI: τῶν δὲ γαλιῶν Φασὶ θεοῦ μὴδὲν ἴδμεν ἔχοντα γράμματα. ἀλλὰ καὶ ἐνομιζόντες ἀγνοῦν εἶναι πάντες οἱ τῶν Εὐρώπῃ οἰκῶντες βάρβαροι, καὶ ἔχοντες γράμματα. Id est: Ex antiquis Thracibus neminem ajunt literas novisse. imò turpissimum putarunt, & summum dedecus omnes Europæi barbari, literis uti. Atque hoc equidem ex antiquissimo illo instituto, ab Adamo in posteros ejus propagato. Hi verò, postquam à veri Dei cultu ad fiderum aliorumque falforum numinum venerationem, auctore Caino; scè convertenterunt; non modò vera illa, quæ in theologiâ suâ continebantur, vulgum ce-
 30 larunt, sed pro iis ineptissimas etiam ac nefandas subjecerunt fabulas; quibus postea om-
 nes usæ sunt per universum terræ orbem gentes: ut supra dictum est. De Græcis atque Ro-
 manis vulgò satis notum est. de Aegyptiis paullo antè audivimus Plutarchum. deque eis-
 dem plura leguntur apud alios auctores, maximè verò apud Diodorum, lib. I. qui de Aethiopiis, & Atlantii, quos Americanos esse infra ostendam, idem enarrat lib. III. de Gallis & Indis etiam ex Diogene Laërtio intelleximus. De Iaponiorum in oriente sacer-
 40 dotibus Bonziis, ita Franciscus Saverius, in epistolâ: *Antiquitatis peritiam, & superstitionum suarum fabulis enarrandis magnam sibi auctoritatem comparant.* Reddit ejus rei ratio-
 nem Strabo lib. I, his verbis: Οὐδὲ ὄχλοι τε γυναικῶν καὶ ὡς αὐτὸς Ἰουδαίῳ παλιῆς ἐπιμαρτυρεῖ λόγῳ δεισιδαιμονίας. τὰ πρὸς δὲ οὐκ ἀπὸ μυθολογίας, καὶ περὶ αἰτίας, κερματὸς γὰρ, ἔστι καὶ τελεῖα, ἔστι λαμπάδες, καὶ θεοκροντες, καὶ θυρολογαί, καὶ θεῶν ὄπλα, μύθοι, ἔστι πᾶσα θεολογία θεογονική. πῶς δὲ ἀπιδέξαντο οἱ τὰς πολιτείας κατὰ τὴν αἰσθητικὴν μορμολύνει ἵνας πρὸς ἑστὸν ἠπόφρονας. Hoc est: Fieri non potest, ut mulierum ac promiscue turba multitudo philosophicâ oratione excitetur, ducaturque ad religionem, pietatem, ac fidem: sed superstitione præterea ad hoc opus est; quæ incuti sine fabularum portentis nequit. equidem fulmen, ægis, tridens, faces, angues, hasta quæ thyrsis præfixa, decurum scilicet arma, atque adeò universa prisca theologia, fabulae sunt, receptæ à civitatum aucto-
 50 ribus, quibus, veluti larvæ, imprudentium animi terreantur. Non à civitatum auctoribus, vel regibus, hujusmodi profectas esse fabulas, sed ab ipsis philosophis, sive sacerdotibus, satis ex hæcenus dictis patet. Causa an ea fuerit, quam heic Strabo indicat, etiam dubito. In fraudem imperitæ plebis, atque in emolumentum ipsorum sacerdotum id fa-
 50 ctum, exemplis compluribus colligo. De Indorum Brachmanibus ita Franciscus Saverius, in epistolâ prædictâ: *Primum à ludis rectore hoc agitur, ut, quos habiturus est audito-
 res, jurejurando compellat, numquam se ea, quæ audituri sint, mysteria revelaturos. quo-
 rum unum erat, ne unquam profiterentur, adorandum esse creatorem cæli & terra, qui in cælis est: sed potius idola, quæ demonia esse sciebant.* Haud immerito; quum horum maximè ope atque auxilio res eorum consistant. nam veneficas hodièque exercere artes, incan-
 tationibusque quam maximè esse deditos, cum Indorum in oriente, tum Americanorum in occidente, Aethiopumque ad meridiem sacerdotibus, vulgò notum est. Idem omnium pariter gentium antiquis fecisse temporibus sacerdotibus, cuius ex veterum monument-
 60 torum

torum lectione liquet. In Indorum sacerdotibus disertè nominat Strabo, lib. xv, ἐπιφθόσι, id est, incantatores: & lib. xvi, in Perfarum magis νεκρομάντις, id est, qui mortuorum umbras evocantes percunctantesque vaticinantur futura. De Indorum Braclmanibus ita Nonnus, Διορσιακῶν lib. xxxvi:

— Θεολήθρις δ' ἱπποδαμίας
Πολλὰ κίς ἠέρε' Φοίτην ὁμοίον αἴζυγα πύρρα
Οὐρανὸν κείροντες ἰφάρμαζοντο σελήνην.
Πολλὰ κί δ' ἱπποδόντες ἐπερρομένων Πηϊδίων
Ἀσπίδι θεοφάγοντες ἀνεσιπυλοσπείλω.

— A deo vocatis incantationibus
Sapius aëri vagam similem in jugi tauro
Cælo deducentes rapiunt lunam.
Sapius equitantes impulsis in curribus
Instabilis solis inhibent transitum.

De Gallorum sacerdotibus feminis ita Mela, lib. III, cap. vi: *Sena insula, in Britannico mari, Osismiis adversa litioribus, Gallici numinis oraculo insignis est. cuius antiistites, perpetuâ virginitate sancta, numero novem esse traduntur. Galli Senas vocant: putantque ingenis singularibus pradias, maria ac ventos concitare carminibus; seque, in qua velint, animalia vertere.* Perfarum magi quum omnium maximè his rebus forent dediti, *magica inde adpellata sunt artes.* de quibus ita disserit Plinius, libro trigesimo, capite primo: *Magicas vanitates sepius quidem antecedentis operis parte, ubicumque causa locusque poscebant, coarguimus; detegimusque etiamnum, in paucis tamen digna res est, de qua plura dicantur, vel eo ipso, quod fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimisque saculis valuit. Auctoritatem ei maximam fuisse nemo miretur; quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humane mentis complexa in unam se redegit. Natam primùm è medicinâ nemo dubitat; ac specie saluari irrepsisse velut altiore sanctiorumque, quàm medicinam: ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse vires religionis, ad quas etiamnum caligat humanum genus. Atque ut hoc quoque successit, miscuisse artes mathematicas; nullo non avido futura de sese sciendi, atque ea è cælo verissimè peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigii adolevit, ut hodièque etiam in magnâ parte gentium prævaleat, & in oriente regum regibus imperet. Sine dubio illic orta in Perside à Zoroastre; ut inter auctores convenit. Non penes unos fuisse Perfarum sapientis, sed etiam apud Aegyptios, indicat paullo post his verbis: *Quamquam animadverto, summam literarum claritatem gloriamque ex eâ scientiâ antiquitus, & penè semper petitam. certè Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato, ad hanc discendam navigavère; hanc reversi predicavère, hanc in arcanis habuère.* In Aegyptum navigasse, supra dictum est. Omnibus pariter fuisse communem gentibus, ostendit paullo post: *Planeg, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragravit. nominatque mox Gallias, & Britanniam: tandemque subjungit: Adeo ista toto mundo consensère, quamquam discordi, & sibi ignota. Ne autem dubites, incantationes etiam cum intelligere, & veneficas arteis sub magia vocabulo; ita pergit initio capitis secundi: *Species ejus plures sunt. namque & ex aqua, & ex sphaeris, & ex aëre, & stellis, & lucernis, ac pelvibus, securibusque, & multis aliis modis divina promittit; præterea umbrarum inferorumque colloquia. Et in fine ejusdem capitis: *Proinde ita persuasum sit, instabilem, irritam, inanem esse; habentem tamen quasdam veritatis umbras; sed in his veneficas artes pollere, non magicas. His igitur artibus ferè usi sunt omnium gentium sacerdotes, ad comparandam sibi immensam illam existimationem admirationemque apud profanum, rude, & rerum omnium ignarum vulgus. cui quàm nefariè auxilio opeque ipsius diaboli imposuerint, innumeris patet exemplis: quorum unum atque alterum in medium proferre haud pigeat. Benjamin Iudæus, de quadam orientali natione, quam ipse circa annum Domini Jesu Christi 615 CL perlustravit, in hanc sententiam scriptum reliquit in itinerario suo: *Colitur ab his sol aris frequentibus & magnis, extra urbem per omnia loca ad dimidium milliare exstructis. Summo itaque mane communiter excurritur; aditurque sol: cui in cunctis aris simulacra sunt sacrata, ad similitudinem orbis solaris, magicis artibus constructa. ex oriente enim sole, orbis illi incendi conspiciuntur; magnoque strepitu sonant. Et ibidem, de aliâ gente insulanâ in eodem oriente: *Habent sacrificulos suos per singula loca in templis, eorum superstitioni dicatis. Sunt autem hi sacrificuli omnium ariolorum incantatorumque totius orbis terra peritissimi in omni vanitatis hujus genere. Ante singula autem templa campus magnus ac spatiosus est, in quo ingens ignis omnibus diebus ardet. solentque filios suos per hunc ignem transmittere, expiandi causâ. mortuos etiam suos in medium rogam conjiciunt exurendos. Sunt præterea ex terra magnatibus, qui sese vivos igni devorant.* Quum verò horum*****

horum quispiam familiaribus ac necessariis atque propinquis suis huiusmodi institutam devotionem indicat; continuo summâ omnium gratulatione & communi voce audit; *Beatus tu, & benè tibi erit.* Igitur, quo die votum exsolvendum est, magno convivio primùm exceptus, si dives fuerit, equo vehitur; sin pauperior, pedes, suorum aliorumque turbâ comitatus, ad campi usque initium deducitur: unde cursu inito, in ignem insilit. tum verò familiares, cognatique omnes, & consanguinei tympanis & choreis summâ cum lætitiâ exsultant, ac ludunt, quoad ille combustus fuerit. Triduo autem post, duo ex præcipuis sacrificulis illius domum adeuntes, familia omni domum parare præcipiunt, patre ipsorum eadem die ipsi adfuturo, atque, quid eos facere oporteat, declaraturo. Advocantur igitur ex civitate testes aliquot. & ecce Satan, illius imaginem imitatus adest, quem uxor

10 & filii rogant, quemadmodùm cum eo in altero saculo agatur. quibus ille respondens, *Veni, inquit, ad socios meos, à quibus non excipior, donec ea exsolvam, que amicis ac propinquis debeo meis.* distribuitque ex templo filius res suas: jubetque debita omnia creditoribus persolvere; & à debitoribus, quidquid debeatur, exigere; testibus omnia ejus verba & mandata excipientibus, atque describentibus: à quibus tamen non conspicitur. Tum verò, se viam suam repeterè dicens, evanescit. Huiusmodi erroribus, mendaciis, & fraudibus, sacrificulorum calliditate & artibus magicis constructis, vanitatem gens illa tuetur, ac mordicus tenet: seseque nationum omnium terra beatissimam esse jactat. De Aethiopibus, Africam ad australe mare incolentibus, ita Herodotus lib. III: Η ἡγεμονία τῆς ἡλίας πηδῆς τῆς λέγεται εἶναι. λέγεται ἐστὶ ἐν τῷ περὶ τῆς ἡλίας ἰσθμῶν ἰσθμῶν πάντων τῆς περὶ τῶν ἐξ ἡλίας πηδῆς τῆς λέγεται εἶναι. λέγεται ἐστὶ ἐν τῷ περὶ τῆς ἡλίας ἰσθμῶν ἰσθμῶν πάντων τῆς περὶ τῶν ἐξ ἡλίας πηδῆς τῆς λέγεται εἶναι. λέγεται ἐστὶ ἐν τῷ περὶ τῆς ἡλίας ἰσθμῶν ἰσθμῶν πάντων τῆς περὶ τῶν ἐξ ἡλίας πηδῆς τῆς λέγεται εἶναι.

20 τῆς ἰσθμῶν ἰσθμῶν πάντων τῆς περὶ τῶν ἐξ ἡλίας πηδῆς τῆς λέγεται εἶναι. λέγεται ἐστὶ ἐν τῷ περὶ τῆς ἡλίας ἰσθμῶν ἰσθμῶν πάντων τῆς περὶ τῶν ἐξ ἡλίας πηδῆς τῆς λέγεται εἶναι. λέγεται ἐστὶ ἐν τῷ περὶ τῆς ἡλίας ἰσθμῶν ἰσθμῶν πάντων τῆς περὶ τῶν ἐξ ἡλίας πηδῆς τῆς λέγεται εἶναι.

Temporis spatium, quo perfectos in disciplinâ reddi suos posse discipulos putabant Gallorum philosophi, suprâ indicarunt Cæsar atque Mela: nempe vicenos annos. Tantumdem Germani suâ impenderint philosophiæ, nec ne, incertum habeo. De Indorum philosophis ex Megasthene ita Strabo, prædicto lib. xv: Ἐπιπέδῳ τῆς τελευτῆς ἕως ἡμερῶν ἀναχωρῶν εἰς τὴν αὐτῆς κτήσιν ἕκαστον, ἔστιν ἀδεῖς, καὶ ἀνεμίνας μάλλον. id est: *Quum triginta & septem annos sic vixerint, ad sua quemque regredi, & laxiùs licentiùsque vivere.*

Ceterò Cæsar, in dicto comment. vi, Omnibus, inquit, Druidibus præest unus, qui summam inter eos habet auctoritatem. hoc mortuo, si quis ex reliquis excellit dignitate, succedit. at, si sunt plures pares; suffragiis Druidum adlegitur. nonnumquam etiam de principatu armis contendunt. Ad eundem modum apud Germanos quoque, in singulis civitatibus, sive nationibus, unum omnibus reliquis præfuisse sacerdotibus ac philosophis, penes quem summa fuit rerum sacrarum, & apud quem reliqui sacerdotes initiarentur, haud dubium est. hic quidpe mos cunctis per terræ orbem gentibus, & olim, & nunc usitatissimus, divino etiam præcepto per Moysen apud Hebræos institutus. De Germanis quin etiam exemplum peti potest

40 ex Strabone; qui, lib. vii, triumphum Germanici Cæsaris super devictis Germaniæ populis memorans, post alia, Ἐπιπέδῳ τῆς τελευτῆς ἕως ἡμερῶν ἀναχωρῶν εἰς τὴν αὐτῆς κτήσιν ἕκαστον, ἔστιν ἀδεῖς, καὶ ἀνεμίνας μάλλον. id est: *Ductus est in pompâ & Libys; Chattorum sacerdos, alique multi mortales ex devastatis populis.* Quamquam in nonnullis manu scriptis exemplaribus legitur, λέβης ἱερός, id est, *lebes sacer.* quod tamen falsum mendosumque esse, ostendunt verba sequentia, καὶ ἄλλα σώματα. Sciolus aliquis, quia mox infrâ de duobus Cimbrorum sacris lebetibus auctorem narrare vidit; heic quoque pro λέβης legendum, iudicio parum felici, putavit λέβης. Ceterum hunc sacerdotem principem inter reliquos Chattorum sacerdoteis obtinuisse locum, facilè ex eo conjicitur, quòd hunc solum Strabo memorat, quum tamen haud dubiè & plures alii capti forent: siquidem complures numero ad bellum eum exercitu proficiscebantur. penes unos quidpe sacerdoteis, ut antè ostensum, omne jus erat coercendi, animadvertendi, vinciendi, verberandi, prætereaque adversam aciem prælio victam diis sacrificandi: quæ sanè ab uno solo, in magno numerosoque exercitu, fieri nequibant. Sed disertissimum huic rei testimonium perhibetur à Marcellino, in libro xxviii; quod jam antè retuli tale: *Apud Burgundios generali nomine rex appellatur Hendinos: & ritu veteri, potestate depositâ remouetur, si sub eo fortuna titubaverit belli; vel segetum copiam negaverit terra: quemadmodùm solent Aegyptii casus ejusmodi assignare rectoribus. At sacerdos apud Burgundios omnium maximus vocatur Sinistus: & est perpetuus, obnoxius discrimini- bus nullis, ut reges.*